

MAHALLALARNING IQTISODIY SALOHIYATI VA BIZNES IXTISOSLASHUVINING HOZIRGI HOLATI TAHLILI

Yodgorov Farrux G'afforovich

Agrobank ATB Xududiy dasturlar monitoringi Boshqarma boshlig'i

<https://doi.org/10.5281/zenodo.21785636>

Mamlakatimizda faoliyat yuritayotgan to'qqiz mingdan ortiq mahalla nafaqat ijtimoiy, balki ulkan iqtisodiy salohiyatga ega hududiy birlik hisoblanadi. Mahallaning iqtisodiy salohiyati deganda, uning hududida mavjud mehnat resurslari, tomorqa yer maydonlari, ishlab chiqarish va xizmat ko'rsatish obyektlari, aholining kasbiy ko'nikmalari, hunarmandchilik an'analari hamda tadbirkorlik faolligi majmui tushuniladi. O'zbekiston Respublikasi Prezidentining 2022-yil 28-yanvardagi PF-60-sonli Farmoni bilan tasdiqlangan Taraqqiyot strategiyasida faol mahalla tamoyili asosida har bir mahallada tadbirkorlikni rivojlantirish ustuvor vazifa etib belgilangan [1]. 2022-yildan joriy etilgan "mahallabay" ishlash tizimi va hokim yordamchilari instituti mahallalarning iqtisodiy salohiyatini aniqlash hamda undan samarali foydalanishning tashkiliy asosini yaratdi. Har bir mahallaning "iqtisodiy pasporti" shakllantirilib, unda aholi soni va bandligi, tomorqa maydonlari, mavjud tadbirkorlik subyektlari va rivojlantirish mumkin bo'lgan yo'nalishlar aks ettirilmoqda.

Mahallalarda tadbirkorlik faolligining hozirgi holatini Markaziy bank statistikasi orqali baholash mumkin. Aholiga tadbirkorlik faoliyatini amalga oshirish maqsadlari uchun ajratilgan kreditlar hajmi 2020-yildagi 3,6 trln so'mdan 2025-yilda 21,8 trln so'mga yetib, olti barobardan ziyodga oshgan, kredit oluvchilar soni esa 176,1 ming nafardan 755,3 ming nafarga ko'paygan [2]. Boshqacha aytganda, birgina 2025-yilda o'rtacha har bir mahallaga saksondan ortiq oila hisobidan fuqarolar bank krediti hisobiga o'z tadbirkorlik faoliyatini boshlagan yoki kengaytirgan. Bu mahallalarda iqtisodiy faollikning sezilarli o'sganidan dalolat beradi.

Kreditlarning yo'nalishlar bo'yicha tarkibi mahallalardagi biznes ixtisoslashuvining hozirgi manzarasini aks ettiradi. 2025-yilda mikrokreditlar hajmi 32,0 trln so'mni, xizmat ko'rsatish va servis sohasini rivojlantirishga yo'naltirilgan kreditlar 49,0 trln so'mni, tadbirkor ayollarni qo'llab-quvvatlash kreditlari 18,7 trln so'mni tashkil etgan [2]. Kichik va o'rta tadbirkorlik subyektlariga ajratilgan kreditlarning tarmoq tarkibida savdo va umumiy ovqatlanish (32,8 foiz), qishloq xo'jaligi (13,7 foiz) hamda sanoat (13,5 foiz) yetakchilik qiladi. Mazkur raqamlar mahalla darajasidagi tadbirkorlik hozircha asosan savdo, maishiy xizmat va qishloq xo'jaligi yo'nalishlarida jamlanganini, ishlab chiqarish va qayta ishlash yo'nalishlaridagi ixtisoslashuv esa nisbatan sust rivojlanayotganini ko'rsatadi.

Oilaviy tadbirkorlikni rivojlantirish dasturlari mahallalardagi iqtisodiy faollikni rag'batlantirishning muhim vositasi bo'lib keldi. "Har bir oila – tadbirkor" dasturi doirasida 2021–2023-yillarda yiliga o'rtacha 9–10 trln so'mlik kreditlar ajratilib, har yili 400 mingdan ortiq oila qamrab olingan [3]. Keyingi yillarda mazkur dasturlar bo'yicha kreditlar hajmi pasayib, aholini moliyaviy qo'llab-quvvatlash umumiy tijorat mikrokreditlari kanaliga ko'chdi. Shu bilan birga, 2026-yilning birinchi choragida mahalliy hokimliklar huzuridagi jamg'armalar hisobidan 1138 ta loyiha bo'yicha 22,2 mlrd so'm mablag' yo'naltirilgani mahalla darajasidagi maqsadli moliyalashtirish mexanizmlari qayta faollashayotganini ko'rsatadi [2].

O'tkazilgan tahlil mahallalarning iqtisodiy salohiyatidan foydalanish va biznes ixtisoslashuvini chuqurlashtirishda quyidagi muammolar saqlanib qolayotganini ko'rsatadi. Birinchidan, aksariyat mahallalarda tadbirkorlik stixiyali ravishda, yagona ixtisoslashuv

strategiyasiz rivojlanmoqda: bir xil turdagi mayda savdo nuqtalarining ko'payishi ichki raqobatni kuchaytirib, daromadlilikni pasaytirmoqda. Ikkinchidan, mahallalarning iqtisodiy pasportlari ko'p hollarda statistik ma'lumotnoma vazifasini bajarib, ixtisoslashuv yo'nalishlarini belgilashda va kredit qarorlarida to'liq qo'llanilmayapti. Uchinchidan, miqyos samarasini ta'minlovchi umumiy infratuzilma (sovutkich omborlar, quritish va qadoqlash sexlari, savdo majmualari) ko'plab mahallalarda yetishmaydi. To'rtinchidan, kreditlarning qimmatligi (milliy valyutadagi kreditlar bo'yicha o'rtacha foiz stavkasi 2026-yil mart oyida 22,3 foiz) va mulkiy ta'minot talablari endi faoliyat boshlayotgan tadbirkorlar uchun jiddiy to'siq bo'lib qolmoqda [2].

Xulosa qilib aytganda, so'nggi yillarda mahallalarda tadbirkorlik faolligi sezilarli oshgan bo'lsa-da, biznes ixtisoslashuvi hali shakllanish bosqichida turibdi: iqtisodiy faollik asosan savdo va xizmat ko'rsatish sohalarida jamlangan, ishlab chiqarish yo'nalishidagi ixtisoslashuv va miqyos samarasini ta'minlovchi kooperatsiya mexanizmlari yetarli darajada rivojlanmagan. Mazkur holatni yaxshilash uchun har bir mahallaning iqtisodiy pasporti asosida ilmiy asoslangan ixtisoslashuv yo'nalishlarini belgilash, ustuvor yo'nalishlar bo'yicha maqsadli imtiyozli kredit liniyalari va infratuzilma loyihalarini amalga oshirish, hokim yordamchilari, tijorat banklari va tarmoq birlashmalari hamkorligini institutsional mustahkamlash hamda mahalla mahsulotlari brendlarini shakllantirish chora-tadbirlarini ko'rish maqsadga muvofiq. Bu "O'zbekiston – 2030" strategiyasida belgilangan aholi daromadlarini oshirish va kambag'allikni qisqartirish maqsadlariga erishishning muhim omili bo'lib xizmat qiladi [4].

Adabiyotlar, References, Литературы:

1. O'zbekiston Respublikasi Prezidentining 2022-yil 28-yanvardagi "2022–2026-yillarga mo'ljallangan Yangi O'zbekistonning taraqqiyot strategiyasi to'g'risida"gi PF-60-sonli Farmoni.
2. O'zbekiston Respublikasi Markaziy bankining Statistik byulleteni. 2026-yil mart. – <https://cbu.uz>
3. O'zbekiston Respublikasi Prezidentining 2018-yil 7-iyundagi "Har bir oila – tadbirkor" dasturini amalga oshirish to'g'risida"gi PQ-3777-sonli Qarori.
4. O'zbekiston Respublikasi Prezidentining 2023-yil 11-sentyabrdagi "O'zbekiston – 2030" strategiyasi to'g'risida"gi PF-158-sonli Farmoni.